

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Сьогодні глобалізація сприяє прискореному розвитку продуктивних сил, науково-технічному прогресу, зростанню інтенсивності у взаємовідносинах між економіками країн. Світова економіка стає єдиним ринком і виробничою зоною з національними та регіональними секторами, а не простою сукупністю національних економік, що розгортають взаємне економічне співробітництво. Ринок послуг значною мірою є динамізатором світового виробництва, науково-технічного прогресу та всієї системи міжнародних відносин, які формуються під впливом сучасних інформаційно-технологічних та глобалізаційних тенденцій. В результаті міжнародна торгівля послугами розвивається більш швидкими темпами, ніж зовнішня торгівля загалом, під впливом розвитку комп'ютеризації, інформаційних технологій, лібералізації ринку фінансових і страхових послуг тощо, що потребує постійного моніторингу світового ринку послуг [1, с. 41– 47].

Надання послуг є найбільш динамічною статтею зовнішньої торгівлі. Дедалі більша кількість видів послуг стає ринковим товаром і реєструється на рахунках поточних операцій платіжного балансу країни. Експорт послуг складає приблизно 1,5 трлн. дол. США або понад 20 % всієї світової торгівлі. При цьому торгівля комерційними послугами постійно зростає. Зростання торгівлі послугами обумовлене наступними факторами: - відбуваються революційно технічні зміни; - підвищуються темпи розвитку технологічних програм в галузі телекомунікації та інформації; - збільшується попит на фінансові, страхові, банківські послуги. Близько 75 % обсягу послуг експортується розвинутими країнами, 24 % – країнами, що розвиваються та країнами з перехідною економікою і 1 % – міжнародними організаціями. Якщо розглянути більш детально торгівлю послугами за країнами, то можна виокремити явних лідерів [2].

Стосовно експорту послуг у США торгівля сфокусована більшою мірою на бізнес-послугах, туризмі, та некласифікованих послугах. У Великій Британії спостерігається загальна тенденція спаду торгівлі послугами і переважає експорт бізнес-послуг та некласифікованих послуг. Німеччина теж знижує обсяги експорту послуг, в якому домінують транспорт, некласифіковані послуги, а також бізнес-послуги. У Китаї спостерігається постійно зростаючий обсяг експорту послуг.

Обсяг експорту послуг Франції на даному етапі зменшується, найбільша питома вага належить туристичним та некласифікованим послугам. У Японії сума всіх експортних послуг залишається майже сталою. Більшість з них це не класифіковані та бізнес послуги. Іспанія має тенденцію до спаду обсягів експорту послуг. Більшість припадає на туризм. Індія намагається відновити та випередити свої досягнення у минулі роки. Здебільшого це комп'ютерні та інформаційні послуги.

Отже, можна простежити загальну тенденцію спаду обсягів експорту провідних експортерів послуг на світовому ринку через певні ураження секторів світовою кризою.

Стосовно імпорту послуг, лідируюча позиція знову належить США, які імпортують здебільшого некласифіковані, транспортні та туристичні послуги. У Німеччині в імпорті переважають туристичні та некласифіковані послуги. Китай збільшує поступово обсяг імпорту послуг. Питома вага належить некласифікованим, туристичним та транспортним послугам.

Велика Британія значно зменшила обсяги імпорту послуг і більшість припадає на бізнес-послуги та некласифіковані послуги. У Японії після відчутного спаду у минулі роки спостерігається зріст імпорту послуг. Основну питому вагу складають транспортні та некласифіковані послуги. Кількість імпортованих послуг Італії поступово знижується. Здебільшого імпортуються бізнес-послуги та некласифіковані послуги. Країни, що розвиваються, на ринку послуг пропонують послуги з тих секторів, у яких є потенціал експортної торгівлі. Наприклад, фінансові, телекомунікаційні, будівельні, медичні й інші сектори. Велика кількість цих країн значною мірою залежить від імпорту послуг, від лібералізації якого отримують переваги. Їхній імпорт послуг постійно зростає, оскільки продуктивність промисловості тісно пов'язана з допустимими і недорогими фінансовими та інформаційними послугами.

Підприємства в пошуках іноземних ринків мають витратити значно більше, ніж раніше на маркетингові та наукові дослідження, рекламу тощо. На сьогодні десятку країн-лідерів у сфері комерційних послуг очолюють країни Європейського Союзу та США, що разом займають понад 70% світових обсягів експорту та імпорту. У сфері комунікаційних послуг до них приєднуються такі експортери як Кувейт та Індія, та імпортери – Канада, Росія та Китай; у сфері будівельних послуг – Японія, Китай та Росія; страхових послуг – Канада, Мексика та Швейцарія; фінансових послуг – Швейцарія, Японія, Китай; приватних, культурних та рекреаційних – Канада, Туреччина, Індія; комп'ютерних та інформаційних – Індія, Китай та Японія; роялті та ліцензійних послуг – Японія, Швейцарія та Канада; у сфері інших бізнес-послуг – Китай, Японія та Корея [3].

Перетворення послуг в складовий елемент внутрішньо виробничої міжнародної діяльності поставило на порядок денний питання про необхідність регулювання ринку послуг на міжнародному, регіональному та галузевому рівнях.

Основу міжнародного механізму регулювання послуг має забезпечувати дієвість наступних принципів: - забезпечення рівних конкурентних можливостей для всіх країн, вільне входження в ринок, зняття істотних обмежень і бар'єрів у вигляді тарифів, мит, податків, демпінгу; - режим найбільшого сприяння, що дозволяє країнам безперешкодно брати участь у світовому ринку послуг, надання певної підтримки з боку держави суб'єктам ринку, заохочення експорту і імпорту послуг; - специфічне та диференційоване ставлення до країн, що розвиваються, в частині зняття обмежень на надання сучасних послуг, особливо технологічних, розширення можливостей цих країн щодо участі в якості експортерів і імпортерів на ринках послуг, надання окремим країнам з найменш розвинутою економікою допомоги у використанні технологій, придбанні патентів і ліцензій, розвитку туристичних послуг, консалтингу і інжинірингу.

Суттєву роль відіграють двосторонні угоди як галузеві так і торгово-економічні, в яких розглядаються окремі аспекти торгівлі послугами і капіталовкладень у цю сферу. Іншою формою є багатостороннє регулювання торгівлі послугами в рамках міжнародних організацій. Підготовкою угод з цих питань займаються спеціалізовані міжурядові організації, наприклад ІКАО (Організація міжнародної цивільної авіації), ІМО (Міжнародна морська організація), ВОТ (Всесвітня організація з туризму) та ін. Усе більш важливе місце питанням регулювання ринку послуг відводиться у роботі такої найвідомішої організації, як ООН і спеціалізованих структурних підрозділів, що входять до її складу, таких як ЕКОСОП (Економічна і соціальна рада), ЮНКТАД (Конференція ООН з торгівлі і розвитку), ЮНСІТРАЛ (Комісія ООН з прав Міжнародної торгівлі) та ін. [4, с. 117-121].

Важливий внесок у регулювання вищезгаданої сфери вносять також Міжнародна торгова палата, Міжнародний валютний фонд, Група Світового банку та велика кількість інших

організацій. Однак найбільш потужною і широкою за системою глобального регулювання торгівлі послугами є ГАТС/СОТ (Генеральна угода з торгівлі послугами в рамках Світової організації торгівлі). Глобальний рівень регулювання міжнародної торгівлі послугами містить широкий спектр принципів, правил, міжнародних договорів та угод, що розробляються різноманітними міжнародними організаціями [1, с. 43-45].

Багатосторонні відносини на ринку послуг регулюються угодами в межах міжнародних організацій ГАТТ/СОТ, ЮНКТАД та спеціалізованих міжурядових організацій, таких як ІКАО, ВТО та інших. В основному тексті ГАТС зафіксовано концепції, принципи та правила, що загалом стосуються торгівлі послугами. У додатках до угоди сформульовані принципи і правила, що стосуються певних видів послуг. Генеральна угода з торгівлі послугами поширюється на послуги, що надаються на комерційних засадах як компаніями приватного сектору економіки, так і фірмами, що перебувають у власності урядів або контролюються ними. Право на надання послуг виникає на підставі сертифікатів, ліцензій та інших документів. ГАТС заохочує країн-учасниць укладати двосторонні та багатосторонні угоди щодо взаємного визнання кваліфікацій, необхідних для отримання документів, що підтверджують право на надання послуг. Такі системи взаємного визнання слід тримати відкритими для приєднання до них інших країн-учасниць, якщо вони доведуть, що їхні національні стандарти і вимоги відповідають міжнародним. Захист національного надавача послуг відбувається не за допомогою заходів, що вживаються на кордоні, а в результаті законодавчого регулювання іноземних прямих інвестицій.

Головними завданнями СОТ є: лібералізація міжнародної торгівлі шляхом її регулювання переважними тарифними методами при послідовному скороченні рівня імпортного мита, усуненні кількісних та інших нетарифних бар'єрів у торгівлі, а також підтримка справедливої конкуренції в національному та міжнародному економічному просторі. Принцип національного режиму повинен надаватися країнами у результаті переговорів з іншими країнами-партнерами, при цьому мають визначатися сектори, підсектори, умови і кваліфікаційні вимоги для застосування зазначеного принципу.

Відповідно до угоди насамперед слід лібералізувати доступ до ринків послуг надавачам з країн, що розвиваються. Цим країнам дозволяється жорсткіше застосовувати протекціонізм національної індустрії послуг, зокрема, допускати іноземних конкурентів у меншу кількість секторів, лібералізувати менше типів угод, а також вимагати від іноземних інвесторів утворювати спільні підприємства з національними надавачами послуг і надавати національним компаніям доступ до інформації іноземних компаній та їх каналів збуту.

У ГАТС містяться положення, що регулюють вийнятки із загальних правил цієї угоди (у зв'язку з економічною інтеграцією, платіжним балансом, інтеграцією ринку праці, етикою, охороною здоров'я людини, охороною навколишнього середовища, безпекою держав). Обмеження у наданні доступу до ринку або у дотриманні принципу національного режиму поділяються на горизонтальні, тобто такі, що стосуються всього комплексу послуг, і специфічні, які охоплюють відповідний сектор або вид послуг. Практично всі обмеження так званих горизонтальних зобов'язань стосуються послуг, для надання яких необхідна комерційна присутність у країні імпортерів, а також пересування фізичних осіб.

Економічно розвинені країни мають небагато горизонтальних обмежень щодо комерційної присутності іноземних постачальників послуг. Горизонтальні зобов'язання у зв'язку з рухом фізичних осіб стосуються переважно внутрішніх пересувань у компаніях – менеджерів і технічних працівників, а також нетривалих візитів ділових відвідувачів. Країни, що розвиваються, виступають за те, щоб незалежні професіонали могли працювати за

кордоном без утворення ними компанії або іншої форми комерційної присутності. Не всі економічно розвинені країни погоджуються з такою точкою зору.

Отже, взяті країнами зобов'язання слід розглядати як перший крок у напрямі лібералізації міжнародної торгівлі послугами. Розвиток ефективної індустрії послуг є пріоритетним для багатьох країн. Третинний сектор відставав у своєму розвитку від вторинного сектору економіки країн, що розвиваються. Ці країни надалі можуть скористатися вигодами від співпраці з іноземними постачальниками послуг. Лібералізаційні заходи сприяють зростанню торгівлі послугами між країнами, що розвиваються. Спільні підприємства, утворені юридичними або фізичними особами цих країн, можуть успішно конкурувати з фірмами економічно розвинених країн, особливо у наданні послуг країнам, що розвиваються [5, с. 127-132].

Вагомою складовою міжнародних торговельних відносин, що останнім часом набуває все більшого значення, виступає світовий ринок послуг. Це зумовлено, по-перше, бурхливим розвитком сфери послуг у економічно-розвинутих країнах світу. Тут частка сфери послуг у ВВП досягає 70% і більше. По-друге, прискорене зростання міжнародної торгівлі послугами зумовлене інтенсифікацією інтеграційних та глобалізаційних процесів у світовому господарстві. По-третє, необхідно відмітити надзвичайно широку диверсифікацію послуг на міжнародному рівні, які все більше впливають на розвиток всіх галузей і сфер національного та інтернаціонального виробництва. Наслідком зазначених чинників стало стрімке зростання темпів торгівлі послугами на світовому ринку. Зараз на них припадає більше п'ятої частини світових експортно-імпортних операцій. Все це викликає не тільки науковий і практичний інтерес до проблем розвитку світового ринку послуг, але передбачає розв'язання питань з раціонального використання його переваг країнами світу. Розширення міжнародної торгівлі послугами та диверсифікація світового ринку послуг посилюють потребу розвивати відповідні механізми регулювання та сприяти їх адаптації до сучасної специфіки цієї сфери міжнародної економічної діяльності шляхом розробки заходів на різних рівнях як зусиллями окремих урядів, так і в міжнародному масштабі.

Список джерел:

1. Костина К.В. Система регулювання торгівлі послугами на глобальному рівні / К.В. Костина // *Зовнішня торгівля: право та економіка*. – 2009. – №1. – С. 41-47.
2. Статистичні дані про обсяги зовнішньої торгівлі. Офіційний сайт Eurostats / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
3. Стрекаль О.В. Країни Західної Європи та проблеми європейської інтеграції / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua.
4. Передрій О. Міжнародні економічні відносини: Навчальний посібник / Олександр Передрій; М-во освіти і науки України, Закарпатський держ. ун-т. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 273 с.
5. Савельєв Є. Міжнародна економіка: теорія міжнародної торгівлі і фінансів: Підручник для магістрантів з міжнарод. економіки і держ. служби / Євген Савельєв; За ред. Олександра Устенка. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 495 с.